

УДК 82-1Шевченко:82.09Щурат

КАЛИНЧУК Алла – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу шевченкознавства, Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України, вул. М. Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна (alkalynchuk@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5450-4093>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.15>

Бібліографічний опис статті: **Калинчук, А.** (2021). Шевченкова поезія в інтерпретації Василя Щурата. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 45, 165–180. doi: 10.24919/2522-4565.2021.45.15.

ШЕВЧЕНКОВА ПОЕЗІЯ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВАСИЛЯ ЩУРАТА

Анотація. Сьогодні здобутки Василя Щурата (1871–1948) вивчено фрагментарно, а його праці про Шевченкову творчість досі залишаються належно не поціновані. Актуальність дослідження – необхідність усебічного осмислення вченим поезії митця, засвідчення його зв'язку з культурно-історичною школою вітчизняної науки. Мета роботи – дослідити рецепцію конкретних Шевченкових творів В. Щуратом. Реалізація поставленої мети передбачає використання у статті історико-порівняльного та філологічного методів. Новизна розвідки полягає у літературознавчому аналізі праць В. Щурата, який спробував інтерпретувати тематику і проблематику, мотивну, сюжетну й образну структуру окремих поезій митця та долучитися до наукового вивчення творів, започаткованого критиками в кінці XIX – на початку XX ст. Окреслено ґрунтовний розгляд ученим поем «Гайдамаки», «Тарасова ніч», «Іван Підкова», що формували основи історіософської думки Шевченка. Наголошено, що докладне вивчення послань «Гоголю» й «І мертвим, і живим...» наитовхнуло критика на оригінальне й нове їх прочитання. З'ясовано, що в контексті розгromу російською владою Кирило-Мефодіївського братства науковець обговорив поезії «Чернець» й «У Бога за дверми лежала сокира...» та спробував розкрити творчий і психологічний стан Шевченка після арешту 1847 р. і під час заслання. Проаналізовано Щуратову класифікацію конкретних засобів інтертекстуальності в «Давидових псалмах» і «Подражаннях». Установлено, що дослідник вивчив генезу поезій «Подражаніє Едуарду Сові» та «Ой діброво – темний гаю!..», вказавши на їх протексти. Уважаємо, що студії Василя Щурата розширювали горизонти опрацювання поезій митця в першій третині XX ст. і цілком вписуються в сучасне академічне шевченкознавство. У майбутньому результати дослідження будуть використані під час

підготовки монографії про новітні напрями та проблеми розвитку науки про Шевченка в першій третині ХХ ст.

Ключові слова: тематика, інтерпретація, ремінісценція, дезидерати, переспів, мотив, сюжет, концепт.

KALYNCHUK Alla – PhD in Philology, Scientific Senior at the Department of Shevchenko Studies, Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine, 4, M. Hrushevskoho str., Kyiv, 01001, Ukraine (alkalynchuk@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5450-4093>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.15>

To cite this article: Kalynchuk, A. (2021). Shevchenkova poeziiia v interpretatsii Vasyliia Shchurata [Shevchenko's poetry in the interpretation of Vasyl Shchurat]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 45, 165–180. doi: 10.24919/2522-4565.2021.45.15 [in Ukrainian].

SHEVCHENKO'S POETRY IN THE INTERPRETATION OF VASYL SHCHURAT

Summary. Today, the achievements of Vasyl Shchurat (1871–1948) have been studied in fragments, and his works on Shevchenko's work are still not properly appreciated. Therefore, the urgency of the study is the need for a comprehensive understanding of the artist's poetry by scientists, to prove its connection with the cultural and historical school of national science. The purpose of the work is to investigate the reception of specific Shevchenko's works by V. Shchurat. The realization of this goal involves the use of historical-comparative and philological methods in the article. The novelty of exploration lies in the literary analysis of the works of V. Shchurat, who tried to interpret the themes and issues, motive, plot and figurative structure of individual poems of the artist and join the scientific study of works initiated by critics in the late 19th – early 20th century. A thorough consideration of the scholarly poems "Haidamaky", "Tarasova Nich", "Ivan Pidkova", which formed the basis of the historiosophical thought of Shevchenko, is outlined. It is emphasized that a detailed study of the messages "Gogoliu" and "I mertvym, i zhyvym..." prompted critics to read them in an original and new way. It was found that in the context of the defeat of the Cyril and Methodius Brotherhood by the Russian authorities, the scholar discussed the poems "Chernets" and "U Boha za dvermy lezhala sokyra..." and tried to reveal the creative and psychological state of Shevchenko after his arrest in 1847 and during exile. Schurатов's classification of specific means of intertextuality in "Davydovi psalmy" and "Podrazhaniia" is analyzed. It is established that the researcher studied the genesis of the poems "Podrazhaniie Eduardu Sovi" and "Oi dibrovo – temnyi haiu!...", pointing to their prototexts. We believe that the studies of Vasyl Shchurat expanded the horizons of the artist's poetry in the first third of the twentieth century. and fit perfectly into modern academic Shevchenko studies. In the future, the results of the study will be used in the preparation of a monograph

on the latest trends and problems in the development of science about Shevchenko in the first third of the twentieth century.

Key words: *topics, interpretation, reminiscence, desiderates, refrain, motive, the plot, concept.*

Постановка проблеми. Серед відомих науковців Галичини кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. увагу дослідника привертає постать Василя Щурата (1871–1948) – українського поета, перекладача, літературознавця, публіциста, редактора, першого ректора Львівського таємного університету (1921–1923), дійсного члена НТШ (із 1914). Наголосимо, що вчений упродовж тридцяти років неодноразово звертався до розгляду Шевченкових поезій, зокрема оприлюднив понад 20 різножанрових досліджень – від заміток і розвідок про окремі твори до збірок власних статей (Щурат, 1963, с. 20). Він спробував віднайти напрями аналізу конкретних Шевченкових текстів, увага до яких посилилася на межі ХІХ і ХХ ст. Якраз у цей період наукове вивчення його поезій започаткували І. Кокорудз, О. Колесса, К. Студинський, І. Франко, М. Возняк, які змогли побороти культову ідеалізацію образу Шевченка в Галичині, започатковану на цих землях у 1840-х роках. Вагома частина їхнього шевченкознавчого доробку належить до культурно-історичної школи. Зазначимо, що сьогодні здобутки В. Щурата-науковця вивчено фрагментарно, досі ще належно не поціновані його праці про Шевченкову творчість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Почасти шевченкознавчі праці вченого розглядали в 1960–1970-х роках. С. Щурат (Щурат, 1963, с. 20) і В. Шубравський (1975, с. 113–117), докладніше – у 1990-х роках Р. Кирчів (1993, с. 86–95) і Ф. Дисак (1997, с. 257–263), оглядово – в 2010-х роках Л. Козак (2011, с. 212–219) і Є. Лебідь-Гребенюк (2015, с. 1033–1034). Відомо, що за життя науковця вийшло два збірники шевченкознавчих розвідок (Щурат, 1913; 1914), деякі з них републіковано після його смерті з примітками та повною бібліографією (Щурат, 1963). Проте вважаємо, що нині існує потреба у фаховому аналізі окремих студій критика, що продовжують бути об'єктом дискусій в академічному шевченкознавстві.

Метою статті є дослідження домінант наукового підходу В. Щурата до вивчення окремих Шевченкових творів, нового та рушійного погляду, характерного для становлення шевченкознавства на межі ХІХ і ХХ ст.

Реалізація окресленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) розкрити Щуратову інтерпретацію поем «Гайдамаки», «Тарасова ніч», «Іван Підкова», що закладали основи історичних поглядів Шевченка;
- 2) показати, що докладне вивчення послань «Гоголю» й «І мертвим, і живим...» наштовхнуло критика на оригінальне й нове їх прочитання;
- 3) з'ясувати рецепцію вченим поезій «Чернець» й «У Бога за дверми лежала сокира...» в контексті розгрому російською владою Кирило-Мефодіївського братства;

4) проаналізувати Щуратову класифікацію конкретних засобів інтертекстуальності в «Давидових псалмах» і «Подражаніях»;

5) установити, як дослідник вивчив генезу поезій «Подражаніє Едуарду Сові» та «Ой діброво – темний гаю!..» та вказав на їх прототексти.

Виклад матеріалу. Розробляючи тематику досліджень, В. Щурат наголосив на необхідності укласти повну бібліографію Шевченкової спадщини та студій про нього (Щурат, 1909, с. 28–36). На переконання вченого, для всебічного вивчення Шевченкових творів необхідно мати реєстр усіх автографів. За його спостереженнями, реєстр рукописів тісно переплітається з хронологією (тут він зауважив внесок В. Доманицького), за якими критики іноді з'ясовували стиль митця, уточняли роки написання деяких із творів або спростовували їхню належність Шевченкові. На думку В. Щурата, доцільно вивчати окремі поеми, зокрема «Гайдамаки», у світлі історії, «Великий льох» – як містерію, джерела концепцій «Неофітів» і «Марії». Він уважав, що розгляду потребували Шевченкові переспіви Псалмів і переклади «Слова о полку Ігоревім». Зокрема, науковець наголосив на своєрідності Шевченкової поезії, адже письменники часто наштовхувалися на труднощі перекладу його текстів. За його спостереженнями, укладання ґрунтового «Словника Шевченкових писань» допомогло б уніфікувати «поодинокі слова з їх значінням, фрази з фонетичними, морфологічними та синтаксичними варіантами, з наголосом» (Щурат, 1909, с. 33) і покласти край різним філологічним інтерпретаціям текстів поета. Отже, факт підготовки «Словника...» в перспективі став би важливим кроком на шляху до ґрунтового дослідження Шевченкової мови. Водночас учений порушив питання Шевченкового правопису, а також чужих правок у його текстах. У цьому ж контексті він застеріг редакторів від спотворення окремих поезій митця під час їх коментування (Щурат, 1913, с. 39). У підсумку критик висловився про необхідність підготувати й видати повне наукове зібрання Шевченкових творів.

В. Щурат наголосив, що дослідники вивчали окремі Шевченкові твори, зокрема його «Думки» й балади, тоді як історичні та побутові поеми залишено поза їхньою увагою. Тож критик запропонував аналіз поеми «Чернець» із метою показати вплив різних джерел, з яких митець черпав відомості про минуле України, а також спростувати чи підтвердити оцінки М. Костомарова (1928, с. 90) та В. Белінського (1842, с. 12–14) про «Кобзар» (1840). Він стверджував, що Шевченко написав її перед 11 травня 1848 р. в Орській фортеці. Із його тезою погодився В. Лукич (Лукич, с. 100), тоді як І. Франко поставив під сумнів указане датування (Франко, 1894, с. 482).

В. Щурат інтерпретував поему «Чернець» під кутом зору актуальної на той період проблеми «Шевченко та фольклор», зокрема витлумачив її народно-поетичні джерела, інтерес і симпатії поета до постаті Семена Палія. Дослідник прагнув розв'язати кілька питань, зокрема чи Шевченко досконало знав українські уснопетичні твори, чи зумів він «так зручно наслідувати народний склад, що наслідування годі відрізнити від його прототипу» (Щурат, 1894, с. 4–5). Покликаючись на розвідки В. Антоновича (1868; 1995) та М. Драгоманова

(1885), В. Щурат наголосив, що в багатьох варіантах народної пісні про І. Мазепу та С. Палія (всього їх 22) ідеться лише про один епізод із життя полковника – його арешт і заслання до Сибіру (Драгоманов, 1885, с. 36). До того ж В. Щурат не поділяв твердження В. Каллаша, що в них надто ідеально відтворено образ Палія та негативно – гетьмана Івана Мазепи (Каллаш, 1889, с. 8).

Також В. Щурат указав літературні й історичні джерела, відомі Шевченкові між 1843–1847 рр.: «История Малороссии» (1842) М. Маркевича, «История русів» (1846) і перші п'ять глав роману «Чорна рада» П. Куліша, опубліковані 1845 р., зіставивши, зокрема, інтерпретації постаті Семена Палія. Так, він засвідчив, що поет продовжив вік героєві твору, який доживав до смерті в монастирі Межигірського Спаса під Києвом (Щурат, 1894, с. 26). Водночас зазначимо, що раніше схожу думку висловив М. Петров про фабулу роману «Чорна рада» П. Куліша, за якою «Палій умер в монастыре, чего в действительности не было» (Петров, 1884, с. 344). Очевидно, що Шевченко знав і поему «Полтава» (1828) О. Пушкіна, однак, як стверджував В. Щурат, у поемі «Чернець» відсутні наслідування чи впливи твору російського письменника.

За В. Щуратом поштовхом до її написання міг стати психологічний стан поета після арешту 1847 р.: «Вибір теми вирішала аналогія, яку Шевченко мимохіть мусив добачувати між долею Палія і своєю, між його змаганнями і своїми власними» (Щурат, 1894, с. 17–18). Його твердження підтримав В. Лукич (1895, с. 100), тоді як І. Копач не погодився із зазначеною тезою дослідника й наголосив, що «у цілій поемі пробиваєсь далеко сильніше якась резигнація і пересерде, ніж туга і жаль. І Палій, і поет однаково хотіли добра своїй Україні» (Копач, 1895, с. 41). Копач і Франко поділяли думку В. Щурата про «аналогію між долею поета й долею Палія» (Копач, 1895, с. 41; Франко, 1894, с. 482), проте радили йому розкрити Шевченкову оцінку ідеалів фастівського полковника.

Літературознавець пояснив кілька «темних» місць поеми: Шевченків Палій помер, коли «гармата заревла із Глухова по Україні» (Щурат, 1894, с. 31), тобто йшлося про важку працю козаків (із 1716 р. і понад п'ятдесят років) на спорудженні ліній і каналів (між Волгою і Доном, Ладоги, за Кавказом, на р. Синюсі та ін.) (1894, с. 34). Нагадаємо, що альянзи на події тих часів містили й інші твори поета: «Сон» («У всякого своя доля...»), 1844; «Великий льох», 1845; «Іржавець», 1847. Також В. Щурат уточнив Шевченкову згадку про бурсаків київського Богоявленського братства (1615–1632), які були носіями волелюбних думок Запорозької Січі та виступали проти Московського царства.

Дослідник висноував, що сюжет поеми «Чернець» не походив ані з історичних джерел, ані з українського фольклору, однак із них митець взяв деталі та стилістичний колорит тієї доби. На думку В. Щурата, Шевченко дещо ідеалізував минувшину, надто суб'єктивно змалював образ Семена Палія. Зауважимо, що І. Франко вважав працю літературознавця цінною, адже в ній об'єктивно інтерпретовано Шевченкову поему «Чернець» (Франко, 1894, с. 482).

Критик висловив суб'єктивні твердження і щодо двох Шевченкових послань – «Гоголю» (1844) та «І мертвим, і живим...» (1845). Він указав, що

в обох творах дуже подібні інтродукції, де відтворено внутрішню невизначеність ліричного героя, поставленого перед вибором свого подальшого життєвого кредо. Зіставляючи їх, В. Щурат виявив не лише тематичні паралелі, а й відмінності на рівні конструктивної ідеї та розгортання сюжету, також різне їх підґрунтя: літературне – у першій поезії, суспільне – у другій.

Науковець підкреслив особливості вірша «Гоголю», де Шевченко заговорив один із варіантів головної теми своєї творчості – про місце поета в суспільстві, зміст і призначення поезії. На думку дослідника, композиція послання «Гоголю» – одна з найкращих у Шевченковій спадщині: у першій частині (рядки 1–13) поет відтворив душевний стан ліричного героя, його настроїв, на які вплинула «обсервація життя»; у другій (рядки 14–26) – апелював до митця, зобов'язаного реагувати на прояви суспільного життя; у третій частині (кінцеві рядки 27–28) передав психологічний стан ліричного героя, який відкидає внутрішню невизначеність й усвідомлює свою громадянську позицію. Саме останній фрагмент послання вчений уважав «міццю поемки», «початком думок» (Щурат, 1913, с. 35). На переконання критика, послання «І мертвим, і живим...» виявилось поетично слабшим від першого: «образ суспільності виринає <...> у щораз то нових образах, даючи притоку до щораз то нових апостроф. Тих образів і тих апостроф виходить замного. Читач при кінці не в силі огорнути цілості. Враження кінця не скріплюється враженням початку, який щойно треба собі пригадати. Процес пригадування відбувається так пиняво, що тим часом і враження кінця затирається, слабне, губиться, а з ним губиться і настроїв» (Щурат, 1913, с. 35). Однак літературознавець визнавав, що поезія «І мертвим, і живим...» усе ж вирізняється на тлі інших Шевченкових творів «шириною й глибиною думки» (Щурат, 1913, с. 34). Проаналізувавши обидва тексти, він підсумував, що без послання «Гоголю» (адресоване конкретному письменнику) не могло з'явитися інше – «І мертвим, і живим...» (адресоване українській громадськості), у якому поет повторив свій ранній концепт (Щурат, 1909, с. 30).

В. Щурат охарактеризував композицію поеми «Іван Підкова»: перша частина, вступна, заспівна – рядки 1–28 і друга – рядки 29–69. За його спостереженнями, у вступній частині Шевченко змалював пору «незабутніх подвигів козацької України» (1963, с. 160), вказавши на відмінність національного буття, де образ високих могил постає як символом пам'яті про славний дух свободи минувшини, так і символом жорстокої тогочасної дійсності. Науковець зауважив, що поет порівнює давню пісню (основний мотив – розмова могил із вітром) і пісню внука (який «до неволі звикши, лише за могилами, як за матір'ю, співає про волю»). Саме останню критик уважав «результатом поверхової асоціації» (Щурат, 1963, с. 160–161), бо Шевченко вдався до прийому контрасту, у такий спосіб гостро протиставивши образи минувшини та сучасності (1963, с. 162).

В. Щурат виокремив характерологічні образи поеми: замислений отаман, безстрашні запорожці, чорна хмара, буря на морі, високі могили. Він наголосив на вправності Шевченка передавати внутрішню задумливість провідника

походу засобами малярства: «Гасне люлька в роті» (Шевченко, 2003: 1, с. 123). Критик відзначив, що поет так само використав малярську інтенцію, щоб відтворити намір отамана говорити з козаками: «Закрутивши чорні уси, / За ухо чуприну, / Підняв шапку – човни стали» (Шевченко: 1, с. 123). За літературознавцем, усі шість образів сформували збірний образ громади, якій властиві такі риси: сила духу, зразкова дисципліна, взаємна довіра й дружба поміж запорожцями, які, за висловленням митця, «вміли панувати» (Шевченко, 2003: 1, с. 122). На думку дослідника, Шевченкове бачення минулого України хоча й було його поетичною фікцією, могло стати «ідеалом майбутності» (Щурат, 1963, с. 165).

В. Щурат уважав безпідставними закиди поетові щодо незакінченості твору та залучення образу Івана Підкови в неісторичну дію (О. Огоновський та Ю. Романчук). Він наголосив, що лише в назві вказано ім'я провідника морського походу запорожців до Туреччини, бо «поза заголовком у цілій поемі немає ні сліду якого-небудь зв'язку поетичної фікції з Іваном Підковою, а саме, поетична фікція відзначається всіма рисами історичної імовірності» (Щурат, 1963, с. 165). Отже, учений підкреслив, що Шевченко свідомо пов'язав образ лицарського Запоріжжя з іменем славного лицаря Івана Підкови.

В. Щурат опрацював і першу редакцію поеми «Відьма», написану до заслання, у Седневі, 7 березня 1847 р. Проаналізувавши її сюжет, критик дійшов висновку, що саме образ осики «є предметом настроєвого початку і закінчення поеми, що вказує на повторюваність у Шевченковій творчості деяких концепцій» (Щурат, 1963, с. 166). Водночас він нагадав, що в іншій поемі «вихідним пунктом раніше була <...> тополя» (1963, с. 166). Кінцеві вісім рядків поеми «Відьма» науковець уважав вступом до неї й одночасно її закінченням; у такий спосіб Шевченко перевів соціальний конфлікт в етико-моральний вимір, адже такі ідеї характерні й народній поезії.

Уперше в шевченкознавстві В. Щурат спробував інтерпретувати вірш «У Бога за дверми лежала сокира...» (1848) й окреслив символічно-алегоричний характер творчого задуму митця, простеживши зв'язок як із народними легендами про мандрування Христа з апостолами (відомі рядки «А Бог тойді з Петром ходив / По світу та дива творив» (Шевченко, 2003: 2, с. 79)), так і з місцевими реаліями. За його спостереженням, ключові образи твору (Божа сокира та зелене дерево) – не фольклорного походження, а результат творчої уяви Шевченка (Щурат, 1925, с. 16). Відомо, що з критиком полемізував М. Мочульський («Культ дерева й сокори в Шевченковій поемі», 1930) щодо фольклорного походження легенди про Божу сокиру. Увагу вченого привернула загадка Шевченкового задуму, тому він запропонував власне тлумачення творчої лабораторії митця, зокрема зазначив, що відомі його роботи над тематично близькими акварелями того періоду (наприклад, «Джангисагач», 1848 р.). За В. Щуратом, поштовхом до написання вірша стали сильні враження ліричного героя від зустрічі з єдиним у пустелі зеленим деревом, якому казахи поклонялися як святому образу. На думку літературознавця, такий образ був ваго-

ним у художній структурі поезії, а поклоніння йому, молитви до Бога, спокута Божої карі за гріх (гріхи) стали єдиною надією на відродження запустілого краю (Щурат, 1925, с. 17). Дослідник уважав, що символічний образ уцілілого дерева – Шевченкова алегорія, яка асоціювалася з тогочасними переживання митця. Критик висновував: Шевченко глибоко переживав поразку Кирило-Мефодіївського братства та сподівався, що не всіх його однодумців спіткало тяжке покарання й вони зможуть продовжити їхню справу (зокрема, лист до А. Лизогуба від 29 грудня 1849 р. з Оренбурга), а поема про «святе дерево – се поема Шевченкової надії після національного погрому» (Щурат, 1925, с. 19). Зауважимо, що пізніше, 1855 р., у повісті «Близнець» (2003: 4, с. 95) Шевченко відтворив згадану «зустріч» (оповідь Саватія Сокири).

Дослідник запропонував огляд прототекстів віршованої повісті «Канівський замок» (1828) С. Гоцинського та поеми «Гайдамаки» (1841) Шевченка в студії «Коліївщина в польській літературі до 1841 р.» (1910). В. Щурат підкреслив упередженість польських критиків до творів, де події Коліївщини були історичним тлом. Так, у драмі *Helena, czyli Hajdamacy na Ukrainie* (орієнтовно 1818) Я.-Н. Камінського вперше в польській літературі показано образ Івана Гонти – благородного розбійника; у поемах *Sluga i Pan* (1824) С. Вітвіцького та *Haydamacy* (1825) С. Яшовського тенденційно відтворено повстання 1768 р. За спостереженням В. Щурата, так само часто польські письменники ідеалізували гайдамацький рух і зображували його з погляду національного патріотизму: у п'єсі *Wanda Potocka czyli schronienie w lasku ś. Sofii* (1832) М. Сухоровського змальовано протест проти соціальної кривди, в оповіданні *Wiaś Serby* (1835) Л. Семінського – доброзичливе ставлення до гайдамаків, зокрема й до образу Гонти. На думку науковця, у поемі «Перша покута Залізняка» (1841) А. Гроза представив цілком об'єктивні причини, які спричинили гайдамацький рух. В. Щурат був переконаний, що після поразки польського повстання (1830–1831 рр.) тема Коліївщини в літературі стала виразником нової, неупередженої оцінки минулого обох народів, їх примирення (твори М. Сухоровського та Л. Семінського), речником «ревізії спільної історії» (Щурат, 1910, с. 104) уважав А. Грозу, а «виїмкове становище» (1910, с. 104) відводив поемі «Канівський замок» С. Гоцинського.

Водночас В. Щурат зреагував на полеміку в польській пресі початку 1860-х років стосовно взаємин двох народів упродовж століть (Щурат, 1914). За дослідником, суперечки польських критиків і мемуаристів були упередженими. Вони, покликаючись на поеми «Гайдамаки» (у перекладі Л. Совінського) й «Тарасова ніч» (у перекладі А. Гожалчинського й В. Сирокомлі), приписували Шевченкові розпалювання ненависті до польського народу. В. Щурат спростував польські міфи про Шевченка як пропагандиста гайдамацького руху: він відкинув надумані звинувачення польських критиків українського поета, які у такий спосіб підбурювали своїх можновладців до придушення саме українських рухів у тогочасній Галичині. Отже, науковець закликав істориків і літераторів виважено підходити до дражливої спільної теми, всебічно досліджувати

культурні зв'язки між Шевченком і польськими письменниками, щоб уникнути фальсифікацій і спотворень у висвітленні їхніх взаємин, акцентував на важливості неупередженої оцінки минулого обох народів. Водночас він наголосив, що поема «Гайдамаки» культивувала благородні рефлексії й настрої та не передавала «диких людських інстинктів», а свідчення про гайдамацький рух Шевченко отримав від очевидців тих подій (старших людей, зокрема й діда Івана).

Тож дослідник не лише інтерпретував зв'язки між творами польської літератури та поемою «Гайдамаки», а й з публіцистикою еміграційних товариств, щоб висвітлити відмінні або спільні погляди на Коліївщину (1963, с. 322). За В. Щуратом, така різниця полягала у рефлексійних уступах і «Передмові» до поеми, де Шевченко «недвозначно застерігається проти закиду, начебто він апофеозував героїв уманської різни і наміряв різню викликати наново» (Щурат, 1963, с. 322). Критик уважав, що «Передмова» до «Гайдамаків» перегукувалася з положеннями польської еміграційної групи «Громада «Умань» (1835–1846), створеної в Англії. Він відзначав тотожні висловлювання щодо тлумачення теми гайдамаччини, певне «виправдання потребою нагадування помилок батьків і каяття, після якого повинна наступити поправа» (1963, с. 322–323), а підтверджував свої міркування, покликаючись на розвідку Ф. Вовка «Тарас Шевченко і його думки про громадське життя» (1906).

Окремі уступи поеми «Гайдамаки» нагадували В. Щуратові тези статей польського публіциста Людвіка Круліковського, опубліковані в паризьких еміграційних часописах *Polska Chrystusowa* (1842–1846) і *Pólnoc* (1835), у розвідках якого простежувався особливий осуд російського православ'я й римського католицизму, що дискредитували Закон Божий, закон християнської любові до окремої людини, на якому тримається віра. Цей осуд так само актуальним був і для Шевченка («Єретик», «Кавказ», «І мертвим, і живим...», «Відьма», «Світе ясний! Світе тихий!» та ін., численні щоденникові записи) (Щурат, 1963, с. 336–339). Утім, дослідник підкреслив, що в Шевченка на відміну від польського публіциста був «сильно вже розвинений критицизм <...> у відношенні до української минувшини» (1963, с. 340): «Я ридаю, як згадаю / Діла незабуті / Дідів наших. Тяжкі діла! / Якби їх забути, / Я оддав би веселого / Віку половину» (Шевченко: 1, с. 353).

За дослідником, поет відгукнувся на заклики польських публіцистів газети *Pólnoc*, які викривали злочини російського царизму, серед них і принизливі для людської гідності теми кріпацтва й рекрутчини (1963, с. 342) (поезії «Слепая», «Сон» («У всякого своя доля...»), «Кавказ», «Княжна», «Титарівна», «Марина», «[Царі]», «І виріс я на чужині...», «Якби ви знали, паничі...», «Петрусь», «Буває, в неволі іноді згадаю...», «Юродивий» та ін.).

Також В. Щурат зауважив, що образи-концепти покриток у Шевченкових творах нагадували йому образи збезчещених дівчат із польських поезій, про які так само йшлося в публікаціях газети *Pólnoc* (1963, с. 343–347). До того ж він підкреслив, що основними для українського митця були тема родини (його мрія про гармонійну родину) та мотив любові (між чоловіком і жінкою, до

дитини, України, Бога). Критик уважав, що в контексті ідей «Молодої Польщі» й «Товариства польського народу» Шевченко написав драми «Никита Гайдай» і «Назар Стодоля», поеми «Безталанний» і «Слепая» – як окремі ремінісценції думок таємних організацій, так і відгомін польського літературного гуртка в Петербурзі (Щурат, 1963, с. 319).

В. Щурат порівняв поему «Тарасова ніч» Шевченка й повість *Nos Tarasowa* (1841–1842) Зенона Фіша. Дослідник указав на спільну їх тематику, проте наголосив на відмінності концепцій обох письменників: у Шевченковій поемі – «одне важке зітхання за тою історичною хвилиною» (Щурат, 1911, с. 7) із національними та релігійними мотивами, а в повісті З. Фіша надто суб'єктивно розкрито ті ж мотиви. На думку науковця, значущість твору З. Фіша в тому, що він засвідчив популярність української тематики в польській літературі першої половини ХІХ ст., розроблення якої «було залежне від національних настроїв» (Щурат, 1911, с. 7) її письменників.

Оригінальне дослідження В. Щурата – студія «Святе Письмо в Шевченковій поезії». Дослідник уважав, що Четві-Мінеї стали першим джерелом ранніх літературних вражень Шевченка (відомо, що Григорій Шевченко часто їх читав уголос у колі родини). Серед Шевченкової лектури критик назвав Четві-Мінеї, Біблію й Псалтир, книжку Т. Кемпійського «О подражании Христу» (між 1417–1427), окремі теми й образи яких почасти відтворено в поезіях, прозі, щоденнику, листах (1904, с. 16). Отже, мова Святого Письма «пізніше дала оригінальну зафарбу емоційному слову» (Щурат, 1904, с. 7).

Науковець запропонував класифікацію конкретних засобів інтертекстуальності Святого Письма в Шевченковій поезії:

1) формальне покликання на теми, мотиви, образи («Саул», «[Царі]», «Во Іудеї, во дні они...», «Марія»);

2) ремінісценції («Чернець», «Ой виострю товариша...», «Москалева криниця»);

3) цитати-епіграфи («Єретик», «Сон» («У всякого своя доля...»), «Кавказ», «І мертвим, і живим...», «Неофіти»);

4) переспіви Псалмів.

Щодо переспівів, то дослідник проаналізував ступінь адекватності відтворення першоджерела в Шевченкових творах. На його думку, прототекст «Давидових псалмів» – псалми 1, 12, 43, 52, 53, 81, 93, 132, 136, 149-й – цикл переспівів із Псалтиря написано близько до оригіналів (зі збереженням основних рис сюжету й елементів композиції першотексту). Водночас він наголосив, що 146-й псалом було загублено. Він зафіксував й інші Шевченкові поезії, пов'язані зі Святим Письмом: вільний переспів – «Подражаніє 11 псалму» (це 11-й псалом Давида), парафрази оригіналів – «Ісаїя. Глава 35. *Подражаніє*» (35-й розділ Книги Ісаїї), «Осія. Глава XIV. *Подражаніє*» (наслідування загальної схеми 14-ї глави Книги пророка Осії), «Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19» (наслідування 19-ї глави Книги пророка Іезекіїля). Зауважимо, що попри дискусійність питання в академічному шевченкознавстві цикл «Давидові псалми» й

поезії-«подражанія» (окрім «Осія. Глава XIV. *Подражаніє*») нині так само розглядають як вільні переспіви текстів Святого Письма (Даниленко, 2015, с. 215).

В. Щурат підкреслив, що для творчості Шевченка характерна модифікація образу пророка. На думку вченого, митець порівнював П.-Й. Шафарика з Іезекіїлем («Єретик»), в іншій поезії наратор в образі біблійного пророка Осії розмірковував над минулим України («Осія. Глава XIV») та ін. Він уважав, що «зробити фільзофію Св. Письма своєю фільзофією – се може тільки справдішній поет-біблеєць, яким був Шевченко» (Щурат, 1904, с. 67).

І. Франко не погодився з інтерпретацією В. Щурата про роль Святого Письма в поезії митця та стверджував, що під час оцінки впливів потрібно використовувати об'єктивні й виважені методи аналізу, «загальні основи якого могли б послужитися при кожнім письменнику» (Франко, 1904, с. 119). На думку рецензента, автор розвідки вмів дібрати потрібні факти (лектура, біографія, оточення Шевченка), однак пояснював їх так, щоб вони не розходилися з його тлумаченням (Франко, 1904, с. 124). Але І. Франко поділяв тезу В. Щурата про ґрунтовні знання Шевченком Святого Письма, які той подекуди залучав у свої тексти. Проте критик не погодився з тим, як автор розвідки викладав свої думки. Водночас Франко не прийняв Щуратову класифікацію «впливів» із Святого Письма та вважав її тенденційною, спростовував твердження про запозичення епіграфів, які митець міг включати в твори без особливих впливів чи наслідувань (Франко, 1904, с. 125). Отже, І. Франко доволі критично висловився про студію «Святе Письмо в Шевченковій поезії», зауваживши, що її мета – «віднайдення нових іще впливів» (Франко, 1904, с. 118), і наголосив, що Щурат зловживав порівняннями та способом розбору творів, отже, його упередженість аналізу переважила раціональність.

В. Щурат спостеріг, що іноді «важко зорієнтуватися, де <...> цитата чи парафраза із Святого Письма, а де оригінальне висловлення» (Щурат, 1963, с. 341). Критик уважав, що поет легко застосовував «євангельський стиль»: епіграфи зі Святого Письма, порівняння, фрази й піднесені тон (наприклад, поезії «Безталанний», «Сон» («У всякого своя доля...»), «Єретик», «Великий льох», «І мертвим, і живим...», «Відьма» та ін.), переспіви Псалмів («Давидові псалми») та «Подражаній» пророкам.

Також В. Щурат з'ясував генезу Шевченкової поезії «Посажу коло хатини...», вказав на її прототекст (Возняк, 1913). Він нагадав, що Шевченко написав твір 19 листопада 1859 р., про що свідчив автограф з указаною датою та заголовком – «Подражаніє Едуарду Сові». За спостереженням дослідника, зазначені факти зафіксовано у виданнях В. Доманицького (1907) й І. Франка (1908. Т. 1; Т. 2), тоді як в О. Огоновського (1893–1898. Ч. 1; Ч. 2; Ч. 3; Ч. 4) та Ю. Романчука (1907. Т. 1; Т. 2) – «Антонію Сові. Подражаніє польському поетові» (Щурат, 1963, с. 238). Водночас автор розвідки відзначив, що Огоновський і Романчук так само наголосили, що свій вірш Шевченко присвятив Е. Желіговському, однак переробив його з «поезії якогось невідомого польського поета» (Щурат, 1963, с. 238). Відомо, що в пошуках істини Ю. Романчук

простудіював збірки творів Антонія Сови та інших польських письменників, утім, і в них не відшукав схожого тексту.

На переконання В. Щурата, польський зразок поезії «Подражаніє Едуарду Сові» («Посажу коло хатини...») мав білорусько-польсько-литовський письменник, перекладач, збирач білоруського фольклору Ян Чечот. У його збірці *Piosnki wieśniacze znad Niemna, Dniepra i Dniestra* (Wilno, 1845) дослідник натрапив на пісню «Гей, посаджу я біля хати / Грушу і яблуню...» (під № LXXIV), написану автором з дидактичною метою – «для розбудження серед народу охоти до плекання фруктових дерев» (Щурат, 1963, с. 239). Як стверджував В. Щурат, саме вказану пісню «артистично» переробив Шевченко, бо «дав їй ту художню вартість, якої позбавила її була пропагандистська тенденція» (1963, с. 239). Якраз тому вчений уважав, що в назві твору після «Подражаніє» слід було поставити крапку (і в такий спосіб визначити його жанрову назву. – А. К.). Однак зауважимо, що нині джерело Шевченкового переспіву уточнено так: вірш є наслідуванням пісеньки сватів Зубчинського та Хадкевича *Ej, posadzę ja przy chatce...* з неопублікованої драми Е. Желіговського «Зорський» (Мальдіс, Мартинова, 1964, с. 107).

Аналізуючи вказану збірку Яна Чечота, науковець виявив ще одну пісню «Ой, діброво, дібровонько...» (під № LXXII), яка була польською переробкою української народної пісні «Ой дуброво та дубровонько!..», відомої з видання *Pieśni ludu polskiego w Galicji* в 2-х томах (Львів, 1839–1840. Т. 1. С. 44) Жеготи Паулі. За критиком, схожа за тематикою Шевченкова поезія «Ой діброво – темний гаю!..» (1860) – вільний переспів названої пісні з львівської збірки. Відповідно В. Щурат засвідчив художність Шевченкової переробки, бо поет «замість малювати метаморфози в природі з увагою на враження глядачів, малює їх з увагою на наміри режисера (батька). Такою об'єктивізацією предмету досягається незвичайний чар якоїсь недосяжної краси і величі» (1963, с. 241).

Висновки. Отже, доцільно наголосити на оригінальності досліджень Василя Щурата, який запропонував програму розвитку науки про Шевченка в кінці ХІХ – в першій третині ХХ ст. Підкреслимо, що розвідками історико-літературного та інтерпретаційного плану дослідник збагатив тогочасне шевченкознавство новими спостереженнями, адже він не обмежився фіксацією конкретних фольклорних/літературних/біблійних впливів або паралелей, а прагнув ті факти узагальнити й об'єктивно осмислити. Учений розглянув поеми «Гайдамаки», «Тарасова ніч», «Іван Підкова», які формували основи історіософської думки митця. Зазначимо, що докладне вивчення послань «Гоголю» й «І мертвим, і живим...» наштовхнуло його на оригінальне та новітнє їх прочитання. У контексті поразки й процесу над Кирило-Мефодіївським братством критик проаналізував поезії «Чернець» й «У Бога за дверми лежала сокира...», спробував з'ясувати творчий і психологічний стан Шевченка після арешту 1847 р. Також В. Щурат запропонував класифікацію конкретних засобів інтертекстуальності в «Давидових псалмах» і «Подражаніях». Зауважимо, що дослідник вивчив генезу поезій «Подражаніє Едуарду Сові» та «Ой діброво – темний гаю!..», ука-

зав на їх прототексти. Прослідковуємо й деякі історико-літературні неточності в твердженнях, експериментальні гіпотези, що були зумовлені як суб'єктивними чинниками, так і загальним станом розвитку шевченкознавства початку ХХ ст. Відзначимо й окремі неактуальні на той період припущення, недостатньо аргументовані або подекуди перебільшені авторські потрактування польських впливів на Шевченкову творчість. Уважаємо, що студії Василя Щурата розширювали горизонти вивчення поезій митця в першій третині ХХ ст. і цілком вписуються в сучасне академічне шевченкознавство. Результати нашого дослідження будуть використані під час підготовки монографії про новітні напрями та проблеми розвитку шевченкознавства першої третини ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

- Антонович В.** Последние времена козачества на правой стороне Днепра: по актам с 1679 по 1716 год. Киев : Тип. Е. Федорова, 1868. 197 с.
- Антонович В.** Произведения Шевченка, содержание которых составляет исторические события. *Антонович В. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори.* Київ : Либідь, 1995. С. 102–106.
- Белинский В.** Гайдамаки. Поэма Т. Шевченка. *Отечественные записки.* 1842. Т. XXII. № 5. Отд. VI. С. 12–14.
- Возняк М.** [Рец.] Записки Наукового Товариства імені Шевченка. 1913. Т. СХV. Кн. 3. С. 206–219. Рец. на кн.: Др. Василь Щурат. Літературні начерки, Львів, 1913. 105 с.
- Даниленко І.** Подражаніє, наслідування. *Шевченківська енциклопедія* : у 6 т. / Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАНУ ; редкол. М. Жулинський (голова) та ін. Київ : Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАНУ, 2015. Т. 5. С. 215–216.
- Дисак Ф.** Штрихи до шевченкіани В. Щурата. *Українська періодика: історія і сучасність* : доповіді та повідомлення четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 19–20 грудня 1997 р. Львів, 1997. С. 257–263.
- Драгоманов М.** Політичні пісні українського народу XVIII–XIX ст. Женева : Печатня «Громади», 1885. Ч. I. Розділ 2. 227 с.
- І. Ф.** [Франко І.] [Рец. на кн.]. *Житє і слово.* 1894. Т. II. Кн. 6. С. 482. Рец. на кн.: Василь Щурат. Замітки до поеми Тараса Шевченка «Чернець». [Передрук з «Діла». У Львові 1894]. 38 с.
- Каллаш В.** Палий и Мазепа в народной поэзии. *Этнографическое обозрение.* 1889. Кн. 2. С. 80–123.
- Кирчів Р.Ф.** Літературознавча спадщина В. Щурата. *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України* : збірник наукових праць. Київ : Наукова думка, 1993. Вип. 2. С. 86–95.
- Козак Л.** Тарас Шевченко в рецепції Василя Щурата. *Українське літературознавство.* 2011. Вип. 73. С. 212–219.
- Копач І.** [Рец.]. *Записки Наукового Товариства імені Шевченка.* 1895. Т. VI. Кн. 2. С. 40–42. Рец. на кн.: Щурат В. Замітки до поеми Тараса Шевченка «Чернець», Львів, 1894. 38 с.
- Костомаров Н.** Воспоминание о двух малярах. *Науково-публіцистичні і полемічні писання Костомарова, зібрані заходом Академічної комісії української історіографії.* Київ : Державне видавництво України, 1928. С. 86–93.

- Лебідь-Гребенюк Є.** Щурат Василь. *Шевченківська енциклопедія* : у 6 т. / редкол. М. Жулинський (голова) та ін. Київ : Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАНУ, 2015. С. 1033–1034.
- Лукич В.** [Левицький В.] [Рец.]. *Зоря*. 1895. Ч. 5. 1 (13) березня. С. 100. Рец. на кн.: Замітки до поеми Тараса Шевченка «Чернець», написав Василь Щурат. Передрук з «Діла». У Львові, 1894. 38 с.
- Мальдіс А., Мартинова Е.** Творча співдружність революційних демократів: Шевченко і Желіговський. *Радянське літературознавство*. 1964. № 2. С. 101–108.
- Петров Н.** Очерки истории украинской литературы XIX столетия. Киев : В типографии И. и А. Давиденко, 1884. 457 с.
- Франко І.** Шевченко і Єремія. *Літературно-науковий вістник*. 1904. Т. XXVI. Кн. 6. С. 170–173. Рец.: [Щурат В.] Тарасові вечерниці у Відні. *Руслан*. 1904. Ч. 106. 13 (26) травня.
- Шевченко Т.** Повне зібрання творів : у 12 т. Київ, 2003. Т. 1: Поезія 1837–1847. 784 с.
- Шевченко Т.** Повне зібрання творів : у 12 т. Київ, 2003. Т. 2: Поезія 1847–1861. 784 с.
- Шевченко Т.** Повне зібрання творів : у 12 т. Київ, 2003. Т. 4: Повісті. 600 с.
- Шубравський В.** Шевченко в критиці кінця XIX – початку XX ст. *Шевченкознавство. Підсумки й проблеми*. Київ, 1975. С. 81–128.
- Щурат В.** Вибрані праці з історії літератури. Київ : АН Української РСР, 1963. 433 с.
- Щурат В.** З життя і творчості Тараса Шевченка. Львів : Накладом автора; 3 друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1914. 68 с.
- Щурат В.** Замітки до поеми Тараса Шевченка. Львів : 3 друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1894. 38 с.
- Щурат В.** Коліївщина в польській літературі до 1841 р. *Записки Наукового Товариства імені Шевченка*. 1910. Т. ХСVII. Кн. 5. С. 86–104.
- Щурат В.** Літературні начерки. Львів : Накладом автора; 3 друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1913. 105 с.
- Щурат В.** Літературно-наукові дезидерати для ювілейного обходу сотих роковин уродження Тараса Шевченка. *Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові*. 1909. Ч. 39. Вип. III. С. 28–36.
- Щурат В.** Святе Письмо в Шевченковій поезії. Львів : Видав Михайло Петрицький, 1904. 68 с.
- Щурат В.** Тарасова ніч в польським оповіданню з 1841 р. *Неділя*. 1911. № 4. 21 січня. С. 7.
- Щурат В.** Шевченко і гайдамаки. *Діло*. 1914. Ч. 43, 26 лютого. С. 1.
- Щурат В.** Шевченкова поема надії. У Бога за дверми лежала сокира. Львів : Накладом автора, 1925. 22 с.
- Non severus** [Франко І.] Шевченко і критики. *Літературно-науковий вістник*. 1904. Т. XXVIII. Кн. 11. С. 116–129.

REFERENCES

- Antonovych, V.** (1868). *Poslednye vremena kozachestva na pravoї storone Dnepra: po aktam s 1679 po 1716 hod* [The last times of the Cossacks on the right side of the Dnieper: according to the acts from 1679 to 1716]. Kyev : Typ. E. Fedorova [in Russian].
- Antonovych, V.** (1995). Proizvedeniya Shevchenka, sodержanie kotorykh sostavlyayet istoricheskie sobytiya [Works by Shevchenko, the content of which is historical

- events]. In *Moia spovid: Vybrani istorychni ta publitsystychni tvory [My confession: Selected historical and journalistic works]* (pp. 102–106). Kyiv : Lybid [in Russian].
- Belinskiy, V.** (1842). Haydamaki. Poema Shevchenka [Haydamaki. Shevchenko's poem]. *Otechestvennye zapysky – Domestic notes, vol. XXII, 5, ot d. VI, 12–14* [in Russian].
- Vozniak, M.** (1913). [Rets.]. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka – Notes of the Shevchenko Scientific Society, vol. CXV, kn. 3, 206–219*. – Rets. na kn.: Dr. Vasyl Shchurat – Literaturni nacherky [Literary sketches]. Lviv [in Ukrainian].
- Danylenko, I.** (2015). Podrazhanniie, nasliduvannia [Imitation]. In *Shevchenkivska entsyklopediia – Shevchenko's encyclopedia (Vols.6; Vol. 5)*, (pp. 215–216). Kyiv : Instytut literatury im. T. H. Shevchenka NANU [in Ukrainian].
- Dysak, F.** (1997). Shtrykhy do shevchenkiany V. Shchurata [Strokes to shevchenkiani V. Shchurata]. *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist – Ukrainian Periodicals: History and Modernity. Dopovidi ta povidomlennia chetvertoi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 257–263). Lviv [in Ukrainian].
- Drahomanov, M.** (1885). *Politychni pisni ukrainskoho narodu XVIII–XIX st. [Political songs of the Ukrainian people of the XVIII–XIX centuries]*. Zheneva : Pechatnia «Hromady», ch. I, rozdil 2 [in Ukrainian].
- I. F.** [Franko, I.] (1894). [Rets. na kn.] [Rec.]. *Zhytie i slovo, vol. II, kn. 6, 482*. – Rets. na kn.: Vasyl Shchurat. *Zamitky do poemy Tarasa Shevchenka «Chernets» [Notes to Taras Shevchenko's poem «Chernets»]*. [U Lvovi 1894] [in Ukrainian].
- Kallash, V.** (1889). Palij i Mazepa v narodnoj poezii [Paliy and Mazepa in folk poetry]. *Etnograficheskoe obozrenie – Ethnographic review, kn. 2, 80–123* [in Russian].
- Kyrchiv, R.** (1993). Literaturoznavcha spadshchyna V. Shchurata [V. Shchurat's literary heritage] (pp. 86–95). *Zapysky Lvivskoi naukovoï biblioteky im. V. Stefanyka NAN Ukrainy*. Kyiv, 2 [in Ukrainian].
- Kozak, L.** (2011). Taras Shevchenko v retseptsii Vasylia Shchurata [Taras Shevchenko at the reception of Vasyl Shchurat]. *Ukrainske literaturoznavstvo, 73, 212–219* [in Ukrainian].
- Kopach, I.** (1895). [Rets.] [Rec.]. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka – Notes of the Shevchenko Scientific Society, vol. VI, kn. 2, 40–42*. – Rets. na kn.: Shchurat V. *Zamitky do poemy do poemy Tarasa Shevchenka «Chernets» [Notes to Taras Shevchenko's poem «Chernets»]*, Lv., 1894. 38 p. [in Ukrainian].
- Kostomarov, N.** (1928). Vospomynanye o dvukh maliarakh [Memories of two painters]. In *Naukovo-publitsystychni i polemichni pysannia Kostomarova, zibrani zakhodom Akademichnoi komisii ukrainskoi istoriografii [Scientific and journalistic and polemical writings of Kostomarov, collected by the Academy of the Commission of Ukrainian Historiography]* (pp. 86–93). Kyiv : Derzhvydav Ukrainy [in Russian].
- Lebid-Hrebeniuk, Ye.** (2015). Shchurat Vasyl [Shchurat Vasyl]. In *Shevchenkivska entsyklopediia – Shevchenko's encyclopedia (Vols. 6; Vol. 6)*, (pp. 1033–1034) [in Ukrainian].
- Lukych, V.** [Levytskyi V.] (1895). [Rets.] [Rec.]. *Zoria – Star, ch. 5, 1 (13) bereznia, 100*. – Rets. na kn.: *Zamitky do poemy Tarasa Shevchenka «Chernets» [Notes to Taras Shevchenko's poem «Chernets»]* [in Ukrainian].
- Maldis, A., Martynova, E.** (1964). Tvorchyia spivdruzhnist revoliutsiinykh demokrativ: Shevchenko i Zhelihovskiy [Creative community of revolutionary democrats: Shevchenko and Zheligovsky]. *Radianske literaturoznavstvo, 2, 101–108* [in Ukrainian].

- Petrov, N.** (1884). *Ocherki istorii ukrainskoj literatury XIX stoletia* [Essays on the history of Ukrainian literature of the XIX th century]. Kyev : V typohrafiy Y. u A. Davydenko [in Russian].
- Franko, I.** (1904). Shevchenko i Yeremiia [Shevchenko and Jeremiah]. *Literaturno-naukovyi vistnyk – Literary and scientific bulletin*, vol. XXVI, kn. 6, 170–173. – Rets. [Rec.]: [Shchurat V.] Tarasovi vechernytsi u Vidni [Taras parties in Vienna]. *Ruslan*, 1904, ch. 106, 13 (26) travnia [in Ukrainian].
- Shevchenko, T.** (2003). *Povne zibrannia tvoriv – Complete collection of works* (Vols. 12; Vol. 1). Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
- Shevchenko, T.** (2003). *Povne zibrannia tvoriv – Complete collection of works* (Vols. 12; Vol. 2). Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
- Shevchenko, T.** (2003). *Povne zibrannia tvoriv – Complete collection of works* (Vols. 12; Vol. 4). Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
- Shubravskiy, V.** (1975). Shevchenko v krytytsi kintsia XIX – pochatku XIX st. [Shevchenko in the critique of the late 19th–early 20th centuries] (pp. 81–128). *Shevchenkoznavstvo. Pidsumky y problemy*. Kyiv, Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Shchurat, V.** (1963). *Vybrani pratsi z istorii literatury* [Selected works on the history of literature]. Kyiv : Vyd-vo AN Ukrainskoi RSR [in Ukrainian].
- Shchurat, V.** (1914). *Z zhyttia i tvorchosty Tarasa Shevchenka* [From the life and work of Taras Shevchenko]. Lviv : Nakladom avtora; Z drukarni Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
- Shchurat, V.** (1894). *Zamitky do poemy Tarasa Shevchenka «Chernets»* [Notes to Taras Shevchenko's poem «Chernets»]. Lviv : Z drukarni Naukovoho tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
- Shchurat, V.** (1910). Koliivshchyna v polskii literaturi do 1841 r. [Koliivshchyna in Polish literature until 1841]. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka – Notes of the Shevchenko Scientific Society*, vol. XCVII, kn. 5 (pp. 86–104) [in Ukrainian].
- Shchurat, V.** (1913). *Literaturni nacherky* [Literary sketches]. Lviv : Nakladom avtora; Z drukarni Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
- Shchurat, V.** (1909). Literaturno-naukovi dezyderaty dlia yuvileinoho obkhodu sotykh rokovyn urozhennia Tarasa Shevchenka [Literary and scientific desideratas for the anniversary celebration of the hundredth anniversary of Taras Shevchenko's birth]. *Khronika Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka u Lvovi*, ch. 39, issue III (pp. 28–36) [in Ukrainian].
- Shchurat, V.** (1904). *Sviate Pysmo v Shevchenkovi poezii* [Holy Scripture in Shevchenko's Poetry]. Lviv : Vydav Mykhailo Petrytskyi [in Ukrainian].
- Shchurat, V.** (1911). Tarasova nich v polskim opovidaniu z 1841 r. [Tarasova night in the Polish story from 1841]. *Nedilia*, 4, 21 sichnia, 7 [in Ukrainian].
- Shchurat, V.** (1914). Shevchenko i haidamaky [Shevchenko and Haydamaky]. *Dilo*, ch. 43, 26 liutoho, 1 [in Ukrainian].
- Shchurat, V.** (1925). *Shevchenkova poema nadii. U Boha za dvermy lezhala sokyra* [Shevchenko's poem of hope. God had an axe behind the door]. Lviv : Nakladom avtora [in Ukrainian].
- Non severus** [Franko, I.] (1904). Shevchenko i krytyky [Shevchenko and critics]. *Literaturno-naukovyi vistnyk – Literary and scientific bulletin*, vol. XXVIII, kn. 11 (pp. 116–129) [in Ukrainian].